

Márton Andrea

Åland az európai biztonságpolitikában

Finnország egyik autonóm tartományának helyzete biztonságpolitikai szempontból. A sziget-csoport története és a jelenlegi helyzete.

Az Åland-szigetek (ejtsd Óland) egy stratégiai jelentőségű szigetcsoport Finnország és Svédország között, a Botteni-öbölben.

Hazánkban nem sokan ismerik a Finnországhoz tartozó, svéd nyelvű autonóm tartományt. Ebben a cikkben az európai biztonságpolitika szempontjából mutatom be a szigetcsoportot. A téma két okból is fontos: autonóm régióként a szigetcsoport jelentős jogalkotási függetlenséggel, valamint a finn alkotmányban rögzített jogokkal rendelkezik, így képes a Finnország által képviselt politikai álláspont megváltoztatására; a szigetcsoport autonóm helyzetéből adódó lehetőségei módot adnak az európai biztonságpolitika befolyásolására. Ebben az összefüggésben vizsgálom meg az Åland-szigetek helyzetét a változó európai biztonságpolitikában.

Az Åland-szigetek

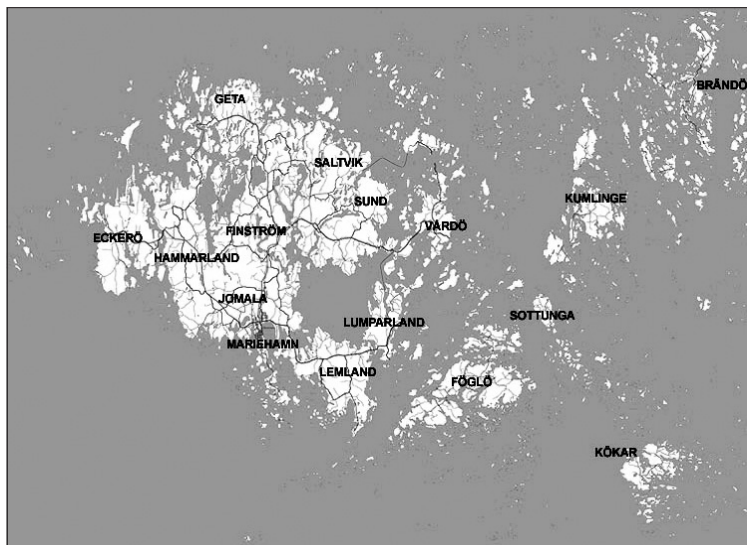
A Botteni-öböl bejáratánál, Svédország és Finnország között elhelyezkedő szigetcsoport 6757 szigetből áll. A szigetek nagy részét hanga, mocsarak és erdők borítják, a partvidékük pedig lejtős, sziklás terület.

A szigetcsoport legnagyobb szigetén helyezkedik el a főváros: Mariehamn. A 27 456 fős népesség egyharmadának lakóhelye a főváros, a lakosság többi része a mintegy 60 szigeten él. Van 6 olyan nagyobb sziget is, amely a fővároshoz nem kapcsolódik közúton. Ezek a szigetlakók mintegy 10%-ának adnak otthont.

Az Åland-szigetek 1954-ben saját lobogót, 1980-ban bélyeget, 2006-ban pedig saját domain (ax) nevet kapott. Az internet-összeköttetést egy nagyteljesítményű, vízalatti kábellel biztosítják.

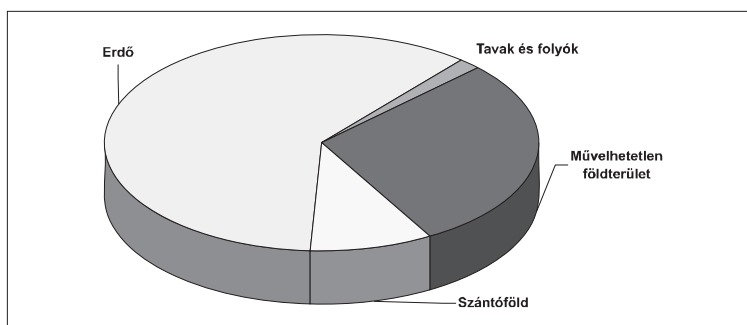
Az Åland-szigetek 1970 óta tagja az Északi Tanácsnak, 1995 óta pedig az Európai Uniónak. Nem tagja azonban az európai vámunióknak, ami azt jelenti, hogy a kereskedelemben az Európai Unió tagállamaival szemben is „harmadik országgént” viselkedik.

Fő bevételi forrásai a hajózási és kompszolgáltatásokból, a turizmusból, valamint a mezőgazdasági és halászati termékekből származnak. Az Åland-szigetek bruttó

1. ábra. Az Åland-szigetek

Forrás: <http://goscandinavia.about.com/od/scandinaviatrippanning/ig/Scandinavia-Maps/Map-of-the-Aland-Islands.htm> – letöltési idő: 2010-06-12 18:05

2. ábra. Az Åland-szigetek területi megoszlása

Forrás: www.norden.org – A grafikon a szerző műve

hazai összterméke (GDP) mintegy 25%-kal magasabb, mint a szárazföldön található finn régióké.

A szigetcsoport története

A szigetcsoport a múltban haditengerészeti jelentősége miatt gyakran okozott feszültségeket a térségben. Az Åland-szigetek része annak a területnek, amelyet Oroszország Svédországtól szerzett meg a frederikshamni békében, 1809-ben. Így a szigetcsoport, Finnország többi részével együtt, a korlátozott autonómiával rendelkező Finn Nagyfejedelemség része lett.

1832-ben Oroszország megindította a szigetek megerősítését Bomarsund hatalmas várának építésével.¹ Az erődöt a krími háborúval kapcsolatos balti hadjáratban, 1854-ben az egyesített brit és francia haditengerészeti és tengerészgyalogos erők foglalták el és rombolták le. Az 1856-ban megkötött párizsi béke előírta az Åland-szigetek demilitarizálását.² 1917-ben Finnország kapta meg a szigetek tulajdonjogát, azonban a párizsi békeszerződéshez fűzött nyilatkozatban foglaltakat megerősítették. Ez lett az ålandi szuverenitás közjogi alapja. Az 1856-ban megkötött békeszerződés rendelkezései még érvényben voltak, ezt szélesítették ki az „európai érdekeknek” megfelelően az I. világháború után. Az 1921. október 20-án, Genfben tartott konferencián kimondták, hogy a szigeteket nemcsak leszerelni, hanem semlegesíteni is kell.³ Ez a dokumentum adja a jelenlegi szuverenitás alapját, amelyet az Európai Unió is elismer.⁴

A finn téli háború alatt és után, valamint az 1947-ben, Párizsban aláírt békeszerződésben megerősítették a szigetcsoport közjogi helyzetét.⁵ A következő évtizedekben ritkán foglalkoztak a kül- és biztonságpolitikai szakemberek az ún. Åland-egyezménnyel.

Kísérletek az autonómia korlátozására

A szigetcsoport közjogi helyzete 1990-es években került ismét a figyelem középpontjába. A finn vezetés megpróbálta kicsinyíteni a leszerelés fontosságát, ez által elősegíteni az autonómia gyengítését. A szigetcsoport kormánya azonban folyamatosan figyelemmel kíséri az egyezmény betartását.⁶

1 Bomarsund vára, amely soha nem készült el teljes egészében, túl nagyméretű volt a szigetcsoport jelentőségéhez képest. Az 1830-as években a szigeten állomásozó orosz katonák létszáma a felére csökkent, az erődítmény építése lelassult (a katonák részt vettek az építésben). 1854-ben, amikor támadás érte a várat, még csak az egyötöde volt készen. Két évvel később a sziget a leszereléssel elvesztette a katonai jelentőségét.

2 Az 1856-os párizsi békeszerződéshez fűzött nyilatkozat tartalmazza a leszerelést. A szerződés szövege elérhető: M.É. Gourdon: Histoire du Congrès de Paris, Paris, 1857
http://books.google.com/books?id=6ygCAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false letöltési idő: 2010-06-02 11:14

3 A konferencián részt vett és az egyezményt aláírta: Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország, Lettország, Lengyelország, Svédország és az Egyesült Királyság. Oroszország nem vett részt a konferencián, mert az európai hatalmak nem tekintették szuverén államnak az 1917-es forradalom után.

4 Van azonban néhány kivétel, amely különleges jogosultságokat ad Finnországnak. Ezek a következők:

- 1) Minden tengeri hajónak lehetőséget ad a békés áthaladásra demilitarizált övezeten.
- 2) A finn kormány lehetővé teszi, hogy a külföldi hajók meglátogassák, és átmenetileg horgonyt vessenek a szigetcsoport partjainál.
- 3) Kivételes körülmények között joga van a fegyveres erők küldéséhez amennyiben ez feltétlenül szükséges a rend fenntartásához.
- 4) Finnország lehetőséget biztosít arra, hogy különleges körülmények között hadihajók ideiglenesen horgonyt vessenek Åland vizein.
- 5) Finnország saját katonai repülőgépei átrepülhetnek a légtéren.

5 Ld. az 1940-ben, 1944-ben, 1948-ban Finnország és a Szovjetunió által megkötött kétoldalú egyezményeket.

6 Például: 1969-ben II. Erzsébet brit uralkodó látogatásakor, a kísérő hadihajók a demilitarizált övezeten kívül maradtak; vagy 1988-ban megrendezett tengeri hajó versenyt, amelyben részt vevő hajók közül a legtöbb hadihajó, azonban a Finn Külügyminisztérium és a Védelmi Erő kijelentette, hogy a verseny nem minősül az egyezmény megsértésének.

2002-ben Finnország ratifikálta a Nyitott Égbolt Szerződést. A finn ratifikáció éles tiltakozást váltott ki az ålandi Béke Intézet részéről.⁷ A Finn Külügyminisztérium tájékoztatta ålandi partnereit, hogy a kezdeményezés nem okoz gondot, hiszen az egyezményben foglalt kérdéseket nem érinti. Ugyanakkor Finnország a változó körülmények között, nemzetközi találkozókra is megerősítette az autonómiát.

Amint e rövid történeti vázlatból is kitűnik, a Balti-tenger mentén fekvő országok érdekei jelentősen eltérnek, azonban a szigetcsoport nemzetközi közjogi helyzetét nem kérdőjelezzük meg.

Åland, Finnország és az európai biztonság- és védelempolitika

Az 1990-es években ismét felhívta magára a figyelmet a demilitarizált szigetcsoport. Az Åland-szigetek nemzetközi jogi státuszát biztosítja a nemzetközi jog. Fontossá vált azonban a leszerelés kérdése, amikor Finnország megkezdte a csatlakozási tárgyalásokat az Európai Unióval. A finn csatlakozási szerződéshez egy kiegészítő jegyzőkönyvet is csatoltak, amely rögzíti az Åland-szigetek különleges helyzetét.⁸ A jelenlegi európai biztonság- és védelempolitikában nem jelenik meg az, hogy a szigetcsoport jelenlegi különleges pozíciója jelent-e kihívást az Európai Uniónak. Egyelőre úgy tűnik, hogy az EU-nak nincs meg a hatásköre, az érintett államokban pedig nincs meg a politikai akarat, hogy a történelmi egyezményt megváltoztassák.⁹

Az Európai Unió bizonyos kérdésekben problémásnak találta a szigetcsoport történelmi nemzetközi jogi státuszát, mert a szakpolitikák egy része a tagországokban is kormányzati hatáskörben van és nem regionális szinten szabályozott.¹⁰

Az Åland-szigetek státuszát mindenképpen át kell tekinteni Finnország lehetséges NATO-tagságának függvényében. A tagság azt jelenti, hogy az adott ország integrálódik a védelmi rendszerbe.

A gyakorlatban mindegyik új tagállam nemzeti védelmi rendszerének jellemzői alapján vagy kétoldalú megállapodással csatlakozik a szövetségi rendszerhez. Van egy harmadik indok is, amely egy ország csatlakozásának lehetőségét elősegíti: az adott ország geopolitikai és geostratégiai helyzete. Itt merül fel az a kérdés, hogy a szigetcsoport képes lenne-e megtartani demilitarizált státuszát, amennyiben Finnország csatlakozik a szövetségi rendszerhez. A kérdés továbbgondolása is fontos: hogyan lehet az egyre egységesebbé váló Európában fenntartani egy ilyen speciális helyzetet, és milyen következményekkel járhat a megszüntetése.

Az első kérdésre a válasz nagymértékben függ a NATO-tól, ami egyben azt is jelenti, hogy geopolitikai és geostratégiai kérdésként kell kezelni a helyzetet. Az Åland-egyezmény aláírói – Svédország és Finnország kivételével – mindannyian NATO-tagállamok. Amennyiben a részes felek kérik a szerződés megszüntetését, úgy az a nemzet-

7 A tiltakozás arra alapult, hogy a ratifikáció megsérti az autonóm területre vonatkozó egyezmény 4. cikkét.

8 A szöveg elérhető: http://ec.europa.eu/governance/contrib_aaland_en.pdf letöltési idő: 2010-06-07 18:37

9 A Maastrichti szerződés lehetőséget adott rá, de nem foglalkoztak a kérdéssel. A szerződés szövege elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001> letöltési idő: 2010-06-07 18:4

10 Főként a mezőgazdaság és halászat, valamint a környezetvédelmi szakpolitikák és szabályozás kapcsán.